

EGY MAGYAR VILÁGJÁRÓ EMLÉKIRATAI – IMMÁR MAGYAR NYELVEN

(FRANÇOIS BARON DE TOTT TÖBBEK KÖZÖTT A 18. SZÁZADI EGYIPTOMRÓL)

BIERNACZKY SZILÁRD

A régi magyar utazókról mára már vannak némi ismereteink. Hiszen Márki Sándor vagy Jankó János 19. század végi, 20. század eleji feltárási kísérleteit követően, majd a múlt században vagy az utóbbi évtizedekben végzett elszórt (a minket jobban érdeklő afrikai anyag terén lásd többek között: Vidacs Bea 1984; Régi Tamás 2007) feltárásokra támaszkodva az elmúlt évtizedekben egyrészt megjelent egy nevezetes gyűjtemény (*Magyar utazási irodalom*, 1990). Másrészt kiemelkedő jelentőségűeknek ítéljük Tardy Lajos könyveit (1977, 1979, 1984), amelyek különféle szerzők régebben vagy újabban közölt tanulmányaival együtt azt a célt szolgálták és szolgálják, hogy az „élő magyar művelődés” véráramába – ismét! – bevezessék a 16–18. századi magyar világjárók (diplomáták, követek, kalmárok, rabok, hadiutazók, hadászati funkciókat vállalók stb.) emlékanyagát.

Mindemellett két folyamatos veszteség éri kultúránkat ezen a területen. Az egyik abból fakad, hogy napjainkban általában az utazási irodalom iránt mintha megcsappant volna az érdeklődés. A másik a tudományos kutatásokkal kapcsolatban mondható el: az eddigieknél módszeresebb forráskutatásokra lenne szükség, hogy a még lappangó írásos emlékeket felszínre hozzuk.

E helyzetet látva kétségkívül rendkívüli öröm kézbe venni olyan kötetet, amelyben egy, a 18. században Európa-szerre népszerű, számos (kutatója szerint mintegy 20) nyelven, számos kiadásban megjelent emlékirat *első* teljes magyar fordítását találhatjuk meg. A jeles magyar utazó, író, diplomata, azaz a francia diplomácia magyar ágense („18. századi szuperkém”), hadászati szerepet is vállaló katonai megbízott e hosszú időn át írt, érlelt, alakított művében a kiküldetéseinek, történelmi érintettségű útjain felgyűlt nagyfontosságú ismereteket és tapasztalatokat tárta kortársai elé, illetve hagyományozta az utókorra.

François Baron de Tott (azaz Tóth Ferenc, 1733–1793), aki Tóth András, Rákóczi egyik egykori Franciaországba emigrált apródja francia feleségtől született gyermeke, emlékiratait (különféle országokban remélve megjelentetést) újra meg újra átírta, majd a különféle kiadások esetében sorozatosan átalakította, megváltoztatta. Így nem véletlen, hogy az egykori utazóval névrokon Tóth Ferenc professzor, a jelenlegi kiadás szerkesztője a magyar kiadáshoz a viszonylag legteljesebbnek ítélte, négy kötetben megjelent, francia nyelvű változatot (1785, Maestricht) választotta a magyar nyelvű kiadás alapjául.

▲ „Rosette” (a Delta egy kis városkájának) látképe. (Tott báró vázlata alapján készült metszet)

Ami magát Tott-ot illeti, ő szerencsére nem ismeretlen azok előtt, akik fáradhatatlan szorgalommal nyomon követik a magyar művelődéstörténet alakulását, az új, illetve a régi új feltárásokat. Az említett terjedelmes, áttekintésre törekvő antológia (1990) sajnos ugyan nem tartalmaz részletet Tott emlékirataiból, azonban Tardy Lajos feldolgozza a francia diplomáciai szolgálatot vállaló báró tatárországi követségének történetét (*Régi hírünk a világban*, 1979, 159-164. old.). Rövid kis életrajz is található a *Magyar utazók lexikonában* Kovács Sándor tollából (1992, 391. old.). De ha visszanyúlunk időben, akkor Tóth Ferenc professzor bevezetőjének bibliográfiai adatai szerint azt láthatjuk, hogy Tocsek Helén már a 19. század végén igyekszik rányitni az ifjúság szemét hősünk kalandjaira (1892) egy, az ifjúságnak szánt, regényesített mű formájában. Míg Palóczi Edgar 1916-ban viszont egy több mint 300 oldalas monográfiában taglalja Tóth Ferenc tüzértisztként, sőt, mondhatni, hadmérnökként játszott szerepét abban, hogy a törökök végül képesek voltak megvédeni tengeri szorosukat, a Dardanellákat az orosz támadással szemben. Majd 1933-ban a számunkra különösen fontos afrikai fejezet („...*Memoárjainak Egyiptomot tárgyaló része*”, Banner Benedek fordítása, Békéscsaba) megjelenik születése kétszáz éves évfordulójára.

A 18. század eme sok világot megjáró és mondhatni, történelmi fordulókat megelőző magyar figurájával újabb időkben viszont Zachar József, majd pedig mindenekelőtt Tóth Ferenc professzor foglalkozott, illetve foglalkozik. Utóbbi szerkesztésében jelent meg négy évvel a magyar kiadás előtt a modern francia kiadás (2004), amelyet mellelleg akár a magyar művelődéstörténet jeles szereplői méltó külföldi elismerésének is tekinthetünk.

De hát ki is volt valójában baron de Tott? A már rendelkezésre álló kéziratok, illetve Tóth Ferenc professzor számos dolgozata egybehangzóan említi, hogy a Rákó-

czy-szabadságharc bukása után emigrációba kényszerült apától és egy helyi francia nemesi családból származó anyától született ifjú ember már kilenc éves korában (1742-ben) kornétás a franciaországi Bercsényi-huszárezredben, később több nevezetes csatában vesz részt, meg is sebesül. A tehetségesnek megismert fiatallembert utóbb apjával együtt Konstantinápolyba küldi a francia kormány, ahol a franciák által működtetett híres tolmácsiskolában sajátít el keleti nyelveket. Még ebben az időben vesz feleségül egy francia nemesi kisasszonyt, akitől több gyermeke is születik.

Visszatérve Párizsba a hercegi külügyminisztert ostromolja azért, hogy diplomáciai állást kaphasson török földön. Négy év után végül azonban csak a neuchâtel hercegségbe kap megbízatást, ahol lényegében kémtevékenységet fejt ki (1766–1768). Munkáját francia megítélés szerint kiválóan végzi, de mivel rövidesen rájönnek a helyszínen, milyen szerepet játszik, kiutasítják. Képességeit felismerve azonban Choiseul herceg ekkor a korabeli politikai törekvések során megnövekedett szerepű krimi kán udvarába nevezi ki konzulnak (1768–1769). Mivel háborús idők következnek, és az új kán nem tart igényt a francia konzul szolgálataira, jó egy év (bár sikeresnek ítélt tevékenység) után visszatér végre családjához Törökországba.

Itt utóbb a szultán köreihez férközve részese lesz az orosz-török háborúnak, részben a török tüzérség megreformálásával, még inkább pedig a Dardanellák megerősítésében játszott meghatározó szerepével, hiszen a török flotta megsemmisítő veresége után a tengerszorosnál végül mégis csak sikerül az orosz előrenyomulást megállítani, mindenekelőtt Tóth báró erődítési munkálatainak a következtében (1770).

Néhány Konstantinápolyban eltöltött év után Franciaországba visszatérve Tott – amint ezt Tóth Ferenc professzor részletesen leírja – egy új nagyszabású tervvel állt elő: a török birodalom egyik leggazdagabb tartománya, Egyiptom elfoglalására vonatkozó elképzelését terjesztette a francia kormány elé, amely azonban ellentétben állt az akkori francia külügyminiszter, Vergennes gróf keleti politikai elképzeléseivel, hiszen ő éppen a Török birodalom megmaradásáért munkálkodott. Mindemellert Tott végül fontos titkos kiküldetést kapott az Egyiptom elfoglalását előkészítő haditerv összeállítására. A hazatérése után elkészített, részletesen kidolgozott tervezet, amely egyébként még a király érdeklődését is felkeltette, nem gyakorolt különösebb hatást Vergennes grófra. Beadványai tehát Napoleon 1798-as hadjárataig papíron porosodtak.

Mivel tervei így nem valósulhattak meg, Tott visszavonult, és az írásnak szentelte hátralévő éveit. Memoárjai először 1784-ban jelentek meg, amelyek nagy sikert arattak, és rövidesen számos országban különféle nyelveken megjelentették azokat. Illetőleg időközben (1785-től 1790-ig) még Douai észak-francia kisváros kormányzói feladatkörét látta el. Majd utazni kezdett, végül visszatért Magyarországra, utolsó éveit (évét?) minden bizonnyal Tarcsafürdön élte le Batthyány Tódor gróf vendégeként. Említésre méltó tény, hogy – éppen Tóth Ferenc kutatási nyomán – újabban az ő nevéhez kötik Mikes Kelemen Törökországi leveleinek Törökországból Franciaországba való kimenekítését. Bár erről mind a mai napig jelentős szakmai viták folynak.

Amint erről több helyen is olvashatunk, emlékiratainak megírására egy bevezető elkészítésétől kap ösztönzést, amit az első hárembe bejutott európai nő kötetéhez írt.

A bemutatott művet olvasva ugyanis Tott úgy érezte, hogy az ott leírtakat ő alaposabban és hitelesebben tudná írásba foglalni.

Számunkra, vagyis a magyar afrikánisztikai kutatások szempontjából a memoárok negyedik könyvének (250-291. old.) nagyobbik részét kitevő egyiptomi úti beszámoló (252-275. old.) fontos. Különösképpen mivel azt több szempontból is mind a mai napig számon tartja a tudománytörténet. Emlegetik például (természetesen a korabeli helyi politikai viszonyok jellemzése mellett és azon túl) azt is, hogy pontosabbá tette a Nílus deltájáról szerzett korábbi ismereteket. Íme, néhány részlet leírásaiból:

„A Nílus, amelynek vízszintemelkedését már korábban megfigyeltem, elérte azt a magasságot, amely lehetővé tette a Trajanus-csatorna megnyitását. Az utcai kikiáltók, akik naponta tudósították a népet a folyam áradásáról, már kiabálták az Áruszfé ünnepét... (...)

E folyam – melynek forrásait még nem ismerjük igazán, és amelyet Abesszínia és Etiópia számos bővízű folyója táplál – Egyiptomon keresztül folyik délről észak felé, és 4 mérföldre Kairótól két ágra szakad, és egy híres és jól ismert Delta nevű szigetet alkot. Egyedül a sziget arabok által Barn-el-Bakarának nevezett (tehénhas) csúcsáig terjedő, magasabb területek által közrefogott síkságok művelhetőek, mivel a folyam csak az áradások által elöntött területekre juttatja el értékes kincseit.

A Nílust szegélyező, Kairóval szembeni hegyek négy mérföldnyire találhatóak és csak negyven-ötven láb magas sziklapadot alkotnak, s a líbiai síkságot szegélyezik. Ez a hegyvonulat kisebb-nagyobb távolságból kíséri a folyam irányát és a nagy áradások idején a megnagyobbodott folyómeder partjával szolgál. (...) Kairó felett, a Delta szögének csúcsa magasságában a líbiai sziklapad és az arabiai hegyvonulatok megnyílnak és eltávolodnak Kelet és Nyugat irányába a Földközi-tengerrel párhuzamosan. E hatalmas földterület, amely a „bárkai királyságtól” Gázáig terjed, a folyam árterületének számít. (...) A vízszint emelkedését a Rhoda sziget legdélibb sarkán, a kairói óvárossal szemben található Nilométeren figyelik. A fővárosban kerületenként kikiáltók útján naponta

A Nilométer és Giza látképe. (Tott báró vázlata alapján készült metszet)

tájékoztatják a népet a Nilus áradásáról, amíg a víz szintje el nem éri a megfelelő magasságot, hogy a város belsejébe és onnan a víztárolókba vezető csatornát megnyissák. Ez a pillanat akkor érkezik el, amikor a víz elér egy bizonyos, pontosan nem ismerhető — mivel babonás féltékenységgel őrzik a kíváncsi tekintetektől — szintet a Nilométerben található mérőoszlopon. Majd felhangzik az *Ufallah* kiáltás, vagyis, hogy Isten megtartotta az ígérését, amely a csatorna megnyitását jelzi.” (256-257. old.)

A tudománytörténet úgy tartja, hogy Tott írja le először az újkori szakirodalomban az ókori Egyiptom emlékeit (pl. a gizahi piramisok, a szfinx, sőt, a római múlt alkotásai is), mi több, számos jeles építészeti alkotásról színvonalas rajzokat is készít. Íme, egy jellemző részlet leírásaiból:

„...Most áttérnék a gizai piramisok vizsgálatára, és ezek alapján szeretnék néhány valószínűsíthető következtetést levonni. Már említettem, hogy ezeket a Líbiával határos sziklapadra építették: kettő aránylag egyforma méretű, a harmadik csak háromszáz láb magas és nem igazán foglalkoztak eddig vele. A legnagyobbnak a négyzetalapja és magassága is hatszáz láb, és e hatalmas mű belülről is megtekinthető. Maillet konzul szerint — aki pontos leírását, alaprajzát és metszeteit is megadja — ezt a piramist feltörték. Ugyanakkor az épület közepében lévő szarkofághoz vezető galéria bejárata előtti sorkövek, melyek állítólagos sérüléseinek tulajdonítható ez a furcsa magyarázat, nem tanúskodnak semmiféle erőszakos behatolásról, hanem inkább úgy tűnik, mintha a piramist soha nem is zárták volna be. Végül is, a kapzsiság- és a kíváncsiság nem tudta volna tönkretenni a köveket többszöri próbálkozás nélkül, amelyeknek nem találjuk nyomát. A piramison egyik oldalon sem jelölték meg a bejáratot: vajon hogyan találták meg egyből? Vajon miért távolították el az alsó, bejáratot nem akadályozó kősort is? Hogyan lehetséges az, hogy a folyosó kövei kiváló állapotban maradtak? Hogyan lehetséges az, hogy a zárókó alatti féldombormű és az egész építmény sértetlen maradt?...” (264. old.)

Felbukkannak ismeretek beszámolójában ugyanakkor az ókori szokásokra ráépülő arab rítusvilágból is:

„Az ókori egyiptomiak örömmel teli Nílus-kultuszát bizonyos formában a mohamedánok alatt is megőrizték. Ők a legszentebb folyam néven tisztelik és az ókori pogány ceremóniákkal ünneplik áradását. (...)

Az ókori egyiptomiak egy barbár szokás szerint feláldoztak a Nílusnak egy fiatal lányt, amikor a csatorna megnyitásához elég magasra emelkedett a víz szintje. Őt nevezték Áruszénak (új menyasszonynak), és e véres ünnep nevét és szertartását – igaz, emberesebb formában – de még ma is őrzik, Omár kalifának köszönhetően, aki az emberáldozatot egy Nílusba dobott földoszloppal helyettesítette. Kairó előjárói díszes gondolkon mennek a szertartásra, amelyet mindig ünneplés és tűzijáték követ.” (257, 258. old.)

Nem nélkülözik a leírások a korabeli hagyományos földművelés, kézművesség felvillantását, valamint az egykori településrend leírását sem, érdemes Tott emlékiratából e témát illetően is egy jellemző részletet kiemelni:

„Az árterületen belül e települések külön e célból készített, magasabban fekvő földterületeken foglalnak helyet, amelyek a rajtuk lévő házak közös alapját is képezik. A minél hatékonyabb földművelés érdekében igyekeznek a lehető legkisebb helyet elfoglalni. A magasságuk fenntartása az áradás okozta károk megelőzése érdekében szükséges. A falvakat megszámlálhatatlan sok kis csúcsos tornyocska, galambdúc övezi, amelyekben e madarak ürülékét gyűjtik össze. A települések szélén található egy közös használatú pálmaliget, amelynek datolyáit elfogyasztják, és leveleiből pedig kosarat, füzért és más hasonló tárgyat készítenek. Az áradás idején emelt pallókon szabadon tudnak közlekedni. A legnagyobb városok a Nílus és a nagy csatornák mentén helyezkednek el. Az itt látható többemeletes téglaházak I. Ferenc' koráéhoz hasonló stílusban épültek. A környező pálmafák és a part-menti hajók látványa emeli a táj szépségét.” (268-269. old.)

Felbukkan a leírásban a „vízgazdálkodás”, a hajózás gyakorlata, a tánc szerepe, illetve a viselet egyes elemei is (mellesleg érdemes felfigyelni arra, hogy Tott nyilvánvaló tapasztalatai megkülönböztetik a törököket a bennszülött lakosságtól, amely ismereteink szerint viszont az egyiptomi őslakosság és a törököket évszázadokkal megelőző behatoló arabok keveredéséből jött létre):

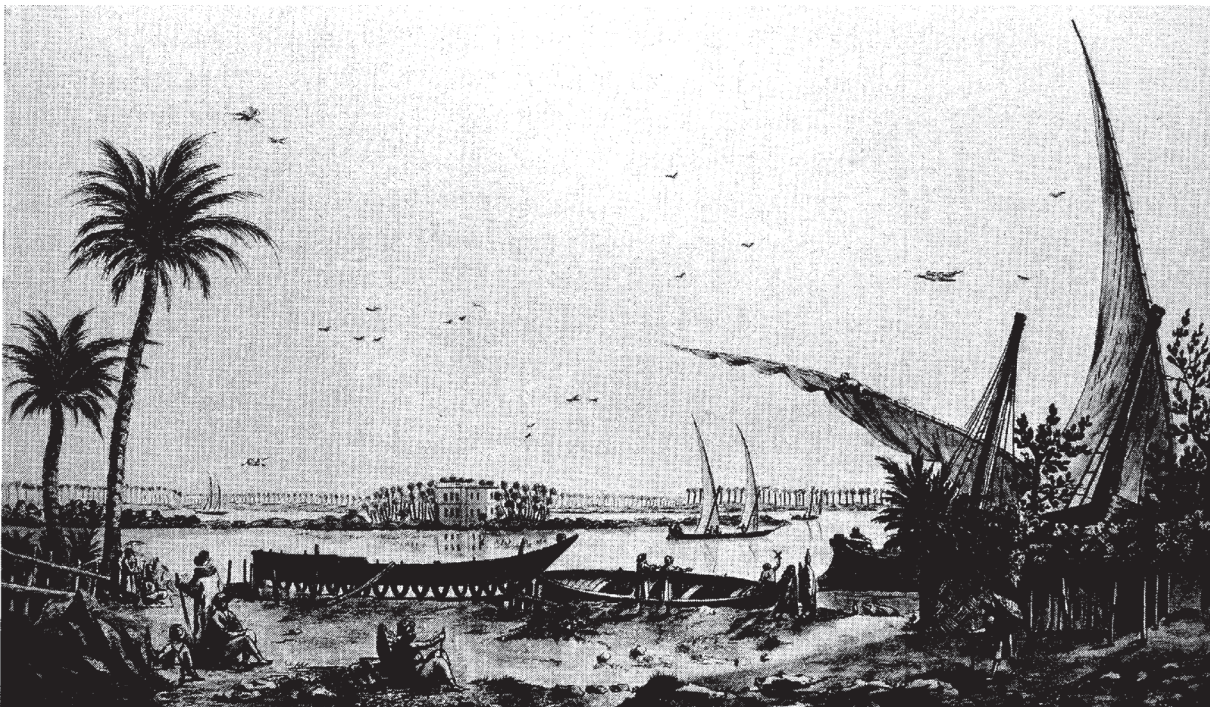
„E képben a Nílus völgye mutatja a legérdekesebb tájat. E folyam és csatornáin partján állandóan rengetegen dolgoznak az öntözésen, vagy ők merítik a vizet, vagy pedig a munkájukat könnyítő állatokat noszogatják. Megszámlálhatatlan gémeskutat, vízemelő kerekeket helyeztek el e célból a partokon, az emelkedő víz befolyik az első gyűjtőcsatornába, az pedig a szárazföld belsejébe vezet különféle elágazásokon keresztül, amelyeket a földművesek igyekezete és iparkodása hozott létre, és alkalmazott éppoly ügyesen, mint amilyen takarékosan. Láthatunk a háztartás gondjaival foglalatосkodó asszonyokat, egyesek korszokban ivóvizet szállítanak a fejükön egyensúlyozva, mások ruháikat mossák, teregetik és közben természetes vidámság-

gal fogadják az élet legkisebb örömeit, és élénk csevegésük úgy vibrál a levegőben, mint a rómaiak *lululatusa*. Az egyik városból a másikba vizet szállító kocsik, terményszállító hajók és a kereskedőhajók látványa még jobban tarkítja e kép változatosságát és mozgalmasságát.

A hajózásban figyelemreméltó a matrózok ügyessége és a Felső-Egyiptomban készített fazekas edények szállítási módja. Mielőtt ennek magyarázatát adnánk, érdemes megfigyelni, hogy a lakosok ivóvizét tároló terrakotta edények úrtartalmának olyan nagy-nak kell lenni, mint amilyen messze vannak a házak a folyamtól. Alsó-Egyiptom helyzete ezt indokolja, és ezért az itt lakó fazekasok igyekeztek minél gazdaságosabbá tenni a hajón való szállítást. A legnagyobb edények fülüknél összekötve alkotják a tutaj első sorát, a közepes méretűek a másodikat, és végül a kicsik következnek. A tulajdonos felszáll a kis árudájára, kényelmesen helyet foglal, és egy bot segítségével irányítja járművét a part mentén a víz sodrára hagyatkozva, és nem kellett félnie attól sem, hogy az agyagra eső tárgyak megsérülnek. Így jut el egészen a deltáig, míg hajója — alkatrészecskéik elfogytával — lassan eltűnik.

Az egyiptomi emberek természetesen kedvesek és félénkek, ugyanakkor vidámak és kicsapongóak is. Minden cselekedetükben érezhetőek e jellemvonások: a legkisebb eseménytől is megijednek, és a legcsekélyebb közeledésre is barátkozóak. A nép tánc iránti rajongása nyomán jelentek meg Egyiptomban a balarinák: nem ismernek semmiféle gátlást sem, és a tiltások áthágásában tobzódnak. Az egyiptomiak kreol bőre mellett a vérük is igen szépnek tűnik. Karcsú és üde testalkatúak, a férfiak és nők úgy úsznak, akár a halak. Ruhájuk egy egyszerű kék ingre korlátozódik, amelynek szabása alig rejti a nők szemérmét. A férfiak derékban övvel megkötve hordják a munkavégzés megkönnyítésére. A gyerekek mindig meztelenek, és még tízennyolc éves gyereklányokat is láttam itt.

✓ *A Delta látképe. (Tott báró vázlatára alapján készült metszet)*

▲ Mentubé falu látképe. (Tott báró vázolata alapján készült metszet)

A mohamedán hit az egyiptomiak uralkodó vallása, de ez a nép számtalan olyan szertartást is bevezetett, amelyek inkább ceremóniavágyuk kielégítésére, mintsem a próféta parancsára történnek: ilyenek a bűnbánó társaságok, az éjjeli gyertyás körmenetek, az ezekhez járuló ruhafélék, a temetési énekek és siratók és az *epulum ferale* (halotti lakoma) mint olyan szokások, melyek inkább őseik babonáival, mint az új törvényükkel kapcsolhatók össze. Ugyanakkor az egyiptomiak kevésbé előítéletesek, mint a törökök, akik viszont nem annyira babonások. Ez utóbbiak gögősek, az egyiptomiak csak gyengék. Megfigyelhető, hogy a ceremóniák külsőségei sokkal jobban összefogják őket, mint azok lényege. Vidámságuk és szabadosságuk több szerepet játszik zarándoklataikban, mint amekkora a szent hatalma gyülekezetének lelkületére való hatása.” (270-271. old.)

És francia megbízója kívánsága szerint természetesen Tott nem tér ki a helyi, illetve az Európába irányuló kereskedelem egyes vonatkozásainak leírása elől sem. Mint minden előbbi idézetből, e részletből is sugárzik a szerző igen sokrétű és alapos valóságismerete, felkészültsége, amelynek elemzése egyébként mindenképpen további vizsgálatokat érdemel:

„Az egyiptomi búzáért Jemenben kávé kapnak, amit Európában, különösen a törökök körében adnak tovább, ezen kívül a rizs, a len, a cserzővargák által használt nátronsó, a foncsorozásnál szükséges ammóniasó, a festéshez szükséges henna és sáfrány, a gumi és a legértékesebb gyógyszerek alkotják e kereskedelem legfontosabb tételeit. A cukor az egyetlen olyan cikk, amely az ország szükségleteire korlátozódik, a cse-

kély Konstantinápolyba exportált törtcukor nem vethető össze a Felső-Egyiptomból eredő és Kairóban finomított cukor szépségével. A deltában is természetnek cukornádat, amelynek terméke csupán a lakosok csemegéjéül szolgál. A szövőipar ennél jóval hasznosabb: nem esik semmiféle rendelet hatálya alá, és egészen a vízesésekig terjed, hasonlóan az indigóültetvények elterjedtségéhez. Mivel e forró égöv alatt a ruházat egy kékre festett vászoningre korlátozódik, az ilyen áruk feleslegét exportban lehet értékesíteni. Alsó-Egyiptom természetes sópárló telepei a kereskedelem révén látják el a szíriai partszakaszt és a Damaszig terjedő belső területeket.” (169-270. old.)

De az emlékirat szerzőjének összefoglalója-beszámolója nem ment még olyan természettudományi jellegű leírásoktól sem (összefüggésben persze a Nílussal), mint amelyet a következőkben idézünk:

„Minden eddigi egyiptomi útleírás egybehangzóan állítja, hogy a Nílus áradáskor szétterített hordaléka tápanyagokban gazdag. Vegyelemzése során ugyanakkor nem találunk szerves anyagot azzal a homokkal való keveredés előtti állapotában, amely az agyaggal együtt egyiptomi talajt alkot, amint azt a fazekas termékek aránya is bizonyítja. Ez a hordalék a Nílus két partján zajló földomlásokból ered, és a folyam az egész agyagos részt magával hordja. Ezek könnyű részecskéit a vízsodrás fenntartja, míg a homokos rész lerakódik és az áradás után új szigeteket alkot. Az élelmes földműves meghódítja és a homok kietlenségét ügyességével pótolja: az ide ültetett dinnye-magvakat galambtrágyával keveri, és bőséges termésnek örvendhet, amíg az újabb áradás el nem pusztítja a termőföldet, hogy azután egy újabbat teremtsen.” (259. old.)

Tóth Ferenc professzor ugyan, amint említettük, a kötet előszavában ismerteti az emlékirat egyiptomi részének fontos kiszögelléseit, történelmi hátterét, de jelentőségét egy külön tanulmánnyal is aláhúzza (2002).

Összefoglalóan megállapíthatjuk, Tott báró immár „hazatért” írása mindenképpen fontos forrás, amelyet a különféle szakterületek képviselői még sokat fognak forgatni. Ami viszont a fordításával kapcsolatos szerkesztői felvetéseket (aggodalmakat?) illeti, nyugodtan leszögezhetjük vele egyetértően, hogy szükségtelen lett volna Kazinczy nehézkes, archaizáló stílusában elkészíteni e mű magyarítását. Erre talán még az irodalmi műveknél sincs szükség, az esszé jellegű vagy inkább az „értekező próza” körébe tartozó forrásmunkáknál pedig egyesén zavaró lenne. Az elkészített fordítás tehát jól olvasható, és meglátásunk szerint a szakmai kritériumoknak is eleget tesz.

A műhez fűzött jegyzetek (Ivanics Mária) igen fontosak, nemcsak az érdeklődő olvasók, hanem az e területeken járatlan szakember számára is. Persze vélhetően még továbbiakra, vagy még inkább kommentálásokra, feldolgozásokra, továbbgondolásokra, elemzésekre lesz majd szükség, akár a könyvben oly gazdagon megtalálható (történelmi, helytörténeti, földrajzi, néprajzi és más) ismeretek okán is. De hát ez már a tudományok életének természetes életmódjából következik.

Utolsó megjegyzésünk: a bevezető számos pontján sejtet még meg nem talált, fel nem dolgozott, lehetséges írásokat (lásd pl. az Egyiptom francia meghódításával kapcsolatos részletes tervezetet), másrészt kéziratváltozatokat, amelyeket Tóth báró

készített könyvéhez kiadót keresve, vagy útjairól jelentéseket készítve, vélhetően sok levelet is írva. Ez a lehetőség többeket ösztönözhet arra, hogy ezeknek a lehetséges dokumentumoknak a nyomába eredjen. ✨

Az ismertett mű adatai:

TOTT, Francois baron de

2008 | *Emlékiratai a törökökről és a tatárokról*, a ford. munkaközösséget vezette, a bev. tanulmányt írt, szerkesztette: Tóth Ferenc, jegyzeteket írta: Ivanics Mária, Szombathely, Vasi Szemle Szerkesztősége, 296 old.

Felhasznált irodalom

BANNER Benedek ford.

1933 | *Báró Tóth Ferenc születésének kétszázéves fordulójára 1733–1793. Memoárjainak Egyiptomot tárgyaló része*, Békéscsaba, Kőrösvidék, 33 old.

JANKÓ János

1888 | Afrika és a magyarok, *Budapesti Szemle*, 53, 135. szám, 423-438. old.

MÁRKI Sándor

1884 | Magyarok Afrikában, *Pesti Napló*, 330. sz.

1914 | Magyar utazók a középkorban, in: *Magyar Középkor*, Budapest, 243-266. old.

PALÓCZY Edgár

1916 | *Báró Tóth Ferenc: a Dardanellák megerősítője (1733–1793)*, Budapest, Athenaeum Nyomda, 338 old.

RÉGI Tamás

2007 | A magyar Afrika-kutatás tudománytörténetének története, *Africana Hungarica*, 3-4, 147-156. old.

TARDY Lajos szerk.

1977 | (DÁVID Gézával) *Rabok, követek, kalmárok az oszmán birodalomról*, Budapest, Gondolat, 452. old.

1979 | *Régi hírünk a világban*, Budapest, Gondolat, 331 old.

1983 | *Régi magyar követjárások Keleten*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 209 old.

TOCSEK Helén

1892 | *A bujdosó fia. Nyitrai Báró Tóth Ferenc eredeti „Emlékiratai” nyomán az érettebb ifjúság számára*, Budapest, Méhner, VIII + 104 old.

TÓTH Ferenc

2001 | Egy tarcsafürdői emlék. Báró Tóth Ferenc (1733–1793) élete és munkássága, *Vasi Szemle*, 57. évf., 31-42. old.

1995 | Voltaire et un diplomate d'origine hongroise en Orient, *Cahiers d'Études Hongroises*, Vol. 7, 78-86. old.

2002 | Egypte: la double mission du baron Tott a la fin de l'ancien régime, *Africa* (Roma), 148-178. old.

TOTT, Francois baron de

1785 | *Mémoires du baron du Tott sur les Turcs et les Tartares*, 1-4. kötet, Maestricht.

VIDACS Bea

1984 | Outline History of Hungarian African Studies, in: *Folklore in Africa Today*. Proceedings of the Workshop. Budapest 1-4. XI. 1982, szerk. Biernaczky Szilárd, *Artes Populares*, 10-11, 1. köt., 119-129. old.

English Abstract

Memoirs of a Hungarian globe-trotter - Finally, in Hungarian (François Baron de Tott also about 18th-century Egypt)

François Baron de Tott alias Ferenc Tóth (1733-1793) was born in France in a family with a Hungarian father (former varlet of Francis II Rákóczi) and French mother (daughter of a nobleman), and soon got military education, fighting battles and obtaining wounds at a young age. Having realized his talent, the French government sent him (together with his father) to Constantinople, where in a school for interpreters managed by the French he acquired a number of Eastern languages. Between 1766 and 1768 he had been assigned a 'diplomatic task' in the Principality of Neuchâtel, where he actually was spying for the French court (got expelled in two years). Working on a grand plan to occupy Egypt, which finally did not happen, de Tott resigned and began to write his memoirs, which immediately brought him fame and had been translated to almost twenty languages. From an African Studies point of view, his travelogue about his Egyptian trips have scientifically sound observations still today. The article analyses the first-ever Hungarian translation of the memoirs published in 2008.

A szerzőről

néprajzkutató, afrikanista
ny. egy. docens, kandidátus
felelős szerkesztő (AHU Magyar
Afrika-Tudás Tár elektronikus
könyvtár)

About the Author

Ethnographer, Africanist
Retired Associate Professor, C.Sc.
Executive Editor (AHU Hungarian
Africa Knowledge Store, e-library)

biernaczky.szilard@munduspress.hu

publikon
KIADÓ

www.publikon.hu

Teljes körű kiadási tevékenység
a kézirattól a könyvespolcig!

Jelentesse meg könyvét a Publikon Kiadónál!

OLCSÓ | MEGBÍZHATÓ | RUGALMAS | GYORS

Szarka Evelin

A büszke Kuba

Forradalom Amerika és Európa szorításában

Egy alapos és érdekfeszítő kötet a kubai történelemről, a forradalomtól napjainkig.

Hogyan alakul a kubai belpolitika, a demográfia, a vallás, a gazdaság vagy éppen az uralkodó ideológia. Hogy az amerikai törvényhozásnak miért nem sikerült térdre kényszerítenie a kis szigetet, hogy miként változott az egykori szocialista „testvérorságok” és Kuba kapcsolata az európai rendszerváltozások után, hogyan viszonyulnak a latin-amerikai államok a büszke szigethez; és miért van az, hogy ez a kis ország komolyabb külpolitikai tényező a harmadik világban, mint a nagy európai hatalmak.

Keresse a kötetet az Alexandra Könyvruházakban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.